

MŰSZAKI NYELVI TANÁCSKOZÁS A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁN

dr. Grétsy László

Az esetleges félreértések eloszlatása végett mindjárt előljáróban meg kell mondanom: nem az a célom, hogy erről a címben idézett, 1963. május 28-29-én lezajlott tanácskozásról részletes beszámolót írjak. Egy ilyenfajta tüzetes ismertetésnek már csak azért sem volna értelme, mert a tanácskozás anyaga minden valószínűség szerint nyomtatásban is hozzáférhetővé válik az érdeklődők számára, igaz, hogy csak jókora késéssel. Az azonban - úgy vélem - nem fölösleges, hogy a Műszaki és Tudományos Tájékoztatás olvasói legalább vázlatosan megismerkedjenek a tanácskozáson felvetődött legfontosabb kérdésekkel, elsősorban azokkal, amelyek a dokumentációval foglalkozókat közelebből is érdeklik.

Hogy erre a tanácskozásra nagy szükség volt, s hogy egyáltalán a műszaki nyelvvel, a szaknyelvekkel való foglalkozásra igen nagy szükség van, azt a szakemberek, közülük is leginkább a szakírók, szakfordítók, gyártmányszerkesztők, dokumentalisták, szabványkészítők stb. nagyon jól tudják. "A második világháború óta szédületes iramban indultak fejlődésnek a műszaki tudományok. E fejlődés nyomában hatalmasan felduzzadt a műszaki terminológia is, telve ellentmondással, kétértelműséggel" - mondotta a tanácskozás elnöki megnyitójában LIGETI Lajos akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke. Tökéletesen igaza van. Tucatnyi példát idézhetnénk arra, hogy a terminológia ellentmondásai mennyi bajt, kellemetlenséget okoznak azoknak, akik nem egyértelmű, hibás, megtévesztő szakszót kénytelenek használni - jobb híján. VARGA József, a műszaki tudományok doktora például elmondotta a tanácskozáson, hogy hazánkban a hidrodinamikus elven működő szivattyúk megnevezésére az *ö r v é n y s z i v a t t y u* kifejezés használatos, a Szovjetunióban viszont az *ö r v é n y s z i v a t y t y u* - nak megfelelő orosz elnevezésen egész másfajta szivattyút értenek. A félreértés lehetősége tehát a terminológia rendezetlen, összehangolatlan volta miatt már adva volt, s mint VARGA professzortól tudjuk, a félreértés be is következett. Az örvényszivattyu magyar és orosz elnevezése közti különbségről téves fordítás és nem szakértő személy közreműködése következtében súlyos presztizisvesztést okozó bonyodalmak származtak.

Persze, nem is csak a műszaki nyelv "produkál" ilyen meghökken-

tő példákat, hanem szinte minden tudományának, iparágának, szakmának, szakterületnek a nyelvében, sajátos szókincsében bukkanunk hasonlókra. Ennek szemléltetésére hadd említsek még egy példát, mégpedig egy olyat, amely szenvedő alanyának jóvoltából immár "irodalmi közkinccs"-csé vált. A szenvedő alany ismert írónőnk, IGNÁCZ Rózsa, az irodalmi közkinccsé válás helye pedig az Élet és Irodalom című irodalmi lap ez évi harmadik száma. Ebben IGNÁCZ Rózsa "Idegen nyelv" címmel cikket jelentetett meg, s a cikkben egy szomorú nyelvi felfedezéséről számolt be. Idézem néhány sorát: "Kaptam a balatonboglári tanács VB adócsoportjától egy Határozatot. Fontos dolog, én nem bánom, írjuk nagy betűvel. Először azt gondoltam, elküldöm a Határozat negyedivnyi papírját LŐRINCZE Lajosnak. Legalább három rádióelőadást csinálhatna belőle. De hát ... nekem a Határozat értelmében ténykednem is kellene, ha tudnám, mit?" Ugyanis - írja később IGNÁCZ Rózsa - "hogya a zárás során számszaki hiba miatt szaporodásba hozott kamattérítési többlettel mit tegyek, azt nem tudom. Én tartozom, vagy nekem tartoznak, illetve az én javamra irnak majd néhány forintot? Rejtély." Persze - ezt már én teszem hozzá a cikk nyomán - az író nem azért ír ró, hogy az efféle rejtélynek ne próbáljon nyomára jutni. IGNÁCZ Rózsa felhívta telefonon egy főkönyvelő rokonát, aki hivatásánál fogva szakértője az ilyesminek, s felolvasta neki a kérdéses szöveget. A főkönyvelő válasza kb. így hangzott: Kedves Rózsa! Érteni nem értem, de olyan kis összegekről van szó, hogy ezért igazán kár nyugtalankodni! - Azt hiszem, ehhez nem kell kommentár.

Ezzel az utóbb említett példával félig-meddig már arra is igyekeztem rámutatni, hogy megértési nehézségek, félreértések nemcsak egy-egy műszó jelentésének tisztázatlanságából származhatnak, hanem abból is, hogy nem ismerjük eléggé a szavak összefüzésének, a fogalmazásnak, a szórendnek stb. a szabályait. A hivatalos rendeleteknek, gyártmányleírásoknak, szakkikkeknek a szövegén gyakran nem azért akadunk fenn, mert egy-egy szakkifejezéstük nem értjük, hanem azért, mert az egész mondatnak, szövegrésznek nyakatekert, kifecamodott a logikája. A tanácskozáson erről, a műszaki szövegek nyelvhelyességi kérdéseiről külön is sok szó esett. VERŐ József akadémikus, LŐRINCZE Lajos kandidátus, MOSONYI Emil akadémiai levelező tag és mások is foglalkoztak a szakszövegek nyelvi vétségeivel, s számos példával illusztrálták, hogy a felébe-harmadába megfogalmazott mondatok milyen visszasságokra vezetnek.

A tanácskozásnak természetesen nemcsak az volt a célja, hogy a résztvevők tárgyilagos képet rajzoljanak és kapjanak a szaknyelvek mai állapotáról, hanem - mint a megvitatott és elfogadott határozatok szövegének bevezető soraiban olvasható - az is, "hogya a tanácskozás nyomán a Magyar Tudományos Akadémia irányításával szervezett formában is megindulhasson nálunk a szaknyelvek kutatása s a különféle szakterületek terminológiájának összehangolása és rendezése". Ez óriási feladat, éppen ezért nem is valósítható meg egyik napról - vagy akár egyik évről - a másikra, kitérünk azonban mégsem szabad előle, s még csak nem is halogathatjuk a tervezett munka megkezdését. Az a tény, hogy a határozati javaslatokkal egyetértett a tanácskozás minden résztvevője, köztük a Magyar Tudományos Akadémiának több tagja, a Budapesti Műszaki Egyetemnek, az Építőipari és Közleke-

dési Műszaki Egyetemnek, az Eötvös Lóránd Tudományegyetemnek számos oktatója, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságnak több vezetőségi tagja, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda, a Magyar Szabványügyi Hivatal, a Nyelvtudományi Intézet munkatársai, kutatóintézetek, vállalatok és könyvkiadók dolgozói, már önmagában is mutatja, hogy a terminológiai és általában a szaknyelvi kutatások megindítása, fellendítése leg sürgetőbb feladataink egyike.

Hogy e tanácskozásnak valójában milyen eredményei lesznek, azt ma még hozzávetőlegesen sem mondhatjuk meg, de hogy rendezőinek, a Magyar Tudományos Akadémia I. és VI. Osztályának mik a céljai, azt megtudjuk a tanácskozás határozataiból. Hadd idézzem tehát - befejezésül - az elfogadott határozatok szövegéből azt a részt, amelyben a résztvevők kijelölték a következő években reánk - egyénekre és intézményekre egyaránt - váró feladatokat. Bizom benne, hogy rövidesen már eredményként számolhatunk be mindezekről!

1. Javasoljuk a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének, hogy a Nyelvtudományi Intézetnek, a Budapesti Műszaki Egyetem Idegennyelvi Lektorátusának, a Szabványügyi Hivatalnak és egyik másik kiadónak a dolgozóiból szervezzen egy csekély létszámú, 5-6 személyből álló kutatócsoportot, esetleg egy már meglévő akadémiai kutatóintézethez kapcsolható terminológiai osztályt. Ezt a csoportot vagy osztályt bizza meg a terminológiai kutatások kellő elméleti megalapozásával /tehát egy egységes nemzetközi nyelv, pl. az eszperantó használhatóságának vizsgálataival, a szakterületeknek a terminológiai munka igényeihez mért felparcellázásával stb./, egy központi terminológiai adattár létrehozásával, a gyakorlati terminológiai munka szervezésével, irányításával, részben végzésével, valamint a szakszövegek nyelvhelyességi vizsgálatával. A tanácskozás előadóinak, hozzászólóinak és résztvevőinek határozott véleményük, hogy ennek a tudományágnak a rendszeres művelése, továbbá ennek a rendkívüli gyakorlati jelentőségű munkának az elvégzése egy ilyen irányító csoport nélkül teljesen lehetetlen.
2. Javasoljuk az Elnökségnek, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségével s az egyetemekkel együttműködve az akadémiai kutatócsoport, illetőleg az osztály által elkészítendő részletes tervet alapján s a kutatócsoport segítségével hozzon létre eleinte főleg műszaki, később általában szakmai terminológiai bizottságokat, s bizza meg őket szűkebb szakterületük szakszókincsének összeállításával s rendezésével. A rendezés főbb fázisai: az illető szakterületekre vonatkozó szakszótárak és szabványok anyagának átvizsgálása; a szakszóanyag kiegészítése, megrostálása, egységesítése, s azon műszavak esetében, amelyek a szaknyelv és a köznyelv határán állnak, tehát az élő beszédbe is könnyen belekerülhetnek, esetenként magyarítása is. A terminológiai bizottságok az általuk elfogadott szakszavak helyesírásának rögzítése végett esetenként lépje-

nek érintkezésbe a Magyar Tudományos Akadémia elnökségi helyesirásai bizottságával. A terminológiai bizottságok működését a kutatócsoport segíti, s egyben irányítja is. Arról, hogy a különféle intézmények/vállalatok, kutatóintézetek, szakmai egyesületek/ kötetlékében már jelenleg is működő vagy ezután megalakuló terminológiai munkacsoportok is belekapcsolódhassanak a létrehozandó központi terminológiai hálózat munkájába, szintén a kutatócsoport gondoskodik.

3. Javasoljuk az Elnökségnek, hogy a szakszókincs rendezésének, egységesítésének elősegítésére hozzon létre egy kéthavonként, esetleg negyedévenként megjelenő terminológiai folyóiratot, lehetőleg a megalakítandó kutatócsoport szerkesztésében. Ennek a folyóiratnak egyrészt a terminológiai bizottságok és a kutatócsoport munkájáról kell tájékoztatnia olvasóit, másrészt terminológiai vonatkozású tanulmányokat, műszóhasználatlaltal kapcsolatos közleményeket, vitacikkeket kell tartalmaznia, harmadrészt a bizottságok által elfogadott szöveget kell rendszeresen közölnie, végül pedig a szakszövegek fogalmazási, stílári vétségeit tollhegyre tűznie.
4. Javasoljuk az Elnökségnek, hogy szorgalmazza a néhány éve megindult Műszaki Értelmező Szótár sorozat további füzeteinek megjelentetését, majd pedig - ha a megalakítandó terminológiai bizottságok mind szakmai, mind nyelvi szempontból alaposan átnézték - összesített kiadását.
5. Javasoljuk a szakfolyóiratok, főleg a MTESZ lapok szerkesztőinek, hogy lapjukban rendszeresen közöljenek terminológiai és nyelvhelyességi tárgyú cikkeket, indítsanak nyelvművelő rovatot, időnként akár hirdessenek pályázatot egy-egy új szakmai fogalom megjelölésére, az év legjobban, legvilágosabban megírt tanulmányáért járó díj elnyerésére stb. De ezenkívül igen nagy hasznára lenne a szakembereknek az a népszerű nyelvművelő folyóirat is, amelynek terve már évekkal ezelőtt felmerült, megvalósítására azonban mindmáig nem került sor.
6. Javasoljuk a kiadóknak, főleg a műszaki és általában a szakmai tárgyú könyveket, folyóiratokat is gondozó kiadónak, ezenkívül pedig a Magyar Szabványügyi Hivatalnak, hogy szakkiadványaikat vessék alá minél gondosabb nyelvi lektorálásnak, lehetőleg szakképzett nyelvész bevonásával. Igen hasznos volna, ha a Műszaki Könyvkiadó tervezett időszaki kiadványa, a Műszaki Nyelvőr megszületne, s más kiadók dolgozóihoz, a szerkesztőkhöz, lektorokhoz, szakfordítókhöz is eljutna. Hasonlóképpen nagyon hasznos lenne, ha a jövőben a közép- és felsőfokú iskolák számára készült tankönyvek és jegyzetek is az eddiginél sokkal alaposabb nyelvi lektorálásában részesülnének.
7. Javasoljuk a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének, hogy siettesse az intézetben készülő, nem nyelvész

szakembereknek szóló nyelvhelyességi zsebkönyvnek, a "Szaknyelvi kalauz"-nak a megjelenését. Fontos, hogy ez a bőséges példaanyagot tartalmazó, gyakorlati célú könyv minél előbb eljusson a szakírók kezébe.

8. Hogy a jövő szakembereinek anyanyelvi képzettségét minél magasabb színvonalra emeljük, javasoljuk az egyetemek és főiskolák, valamint a felsőfoku technikumok vezetőinek, hogy a hallgatók tanulmányi eredményébe valamiképpen számítsák bele anyanyelvi felkészültségüket is. Erre a felvételi vizsgán, a hallgatók számára legtöbb helyen kötelező idegen nyelvi vizsgán vagy esetleg külön nyelvművelő kollégium keretében egyaránt nyílik mód. Ez az utóbbi különösen a tanári gyakorlatot folytató szakemberek számára igen fontos, ezért pl. a Budapesti Műszaki Egyetem mérnöktanári szakán mindenképpen szükségesnek tartjuk egy "Anyanyelvi ismeretek"-féle tantárgy bevezetését. Ugyancsak a jövő szakembereinek anyanyelvi képzése érdekében rendkívül fontosnak tartjuk, hogy az új középiskolai tantervek készítői teremtsék meg a szükséges feltételeket a középiskolák, különösen pedig a középfoku szakiskolák tanulóinak megfelelő anyanyelvi képzéséhez.
9. Javasoljuk a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának, valamint a Műszaki Tudományok Osztályának, hogy a műszaki nyelvi tanácskozás gazdag s a terminológiai kutatásokhoz számos szempontot adó anyagát nyomtatásban is tegye közzé.

+
+ +

GRÉTSY, L.: Konferenz über Probleme der technisch-wissenschaftlichen Sprache

Am 28. und 29. Mai 1963 hielt die Abteilung für Sprach- und Literaturwissenschaften gemeinsam mit der Abteilung für Technische Wissenschaften der Ungarischen Akademie der Wissenschaften eine zweitägige Beratung über die technische Sprache in Ungarn. Die Notwendigkeit einer solchen Beratung war bereits durch das vielseitige, weitverbreitete Interesse angezeigt. Es ist allgemein bekannt, dass die Entwicklung der Fachsprachen in den letzten Jahrzehnten mit der Entwicklung der Fachwissenschaften nicht Schritt halten konnte, und dieser Umstand sowohl zu schweren Fehlern und Missverständnissen geführt, als auch die Entwicklung der Fachwissenschaften gehemmt hat. Einesteiils verursacht der unentwickelte, ungeordnete Zustand der Terminologie oft Missverständnisse und nicht selten auch bedeutenden volkswirtschaftlichen Schaden, anderenteils verschleiern die in Fachtexten vorkommenden Fehler in der Abfassung und im Stil den Inhalt von Fachartikeln und Verordnungen, und machen diese unverständlich. Die Teilnehmer der Beratung haben sich mit der Zielsetzung versammelt, dass sie den gegenwärtigen Stand der Fachsprachen, sowie deren Weiterentwicklungsmöglichkeiten untersuchen, damit im Zuge der Beratung unter der Leitung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften die Forschung betreffs der Fachsprachen der verschiedenen Fachgebiete in organisierter Form beginnen soll.